

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

У статті наводиться інформація про географію та особливості гірських притулків Галичини. Детально характеризуються гірські притулки Станиславівщини.

This article provides information about the geography and features of mountain shelters Galicia. Details are characterized by mountain shelters Stanyslavivschny.

Стараннями туристичних спілок і була розпочата робота по спорудженню притулків для туристів на Чорногорі, що в межах Карпат за своєрідним «рейтингом» посідала друге місце після Татр. 1878 р. розпочав роботу перший на території Українських Карпат притулок для туристів в урочищі Гаджина на Чорногорі, якому було надано ім'я Грегоровича – активного діяча Чорногірського відділу ПТТ у Коломиї. Для спорудження притулку було використано колибу чабанів, де панували примітивні побутові умови. У 1880 р. Генріх Гоффбауер і Константин Сівіцький обладнали та позначили першу туристичну стежку. 1904 р. кольоровими смугами було позначено маршрут Ворохта – Кукул – Козьмеська – туристичний притулок «Заросляк», 1906 р. – встановлено дороговказ у долині Пруту на розгалуженні стежок на Говерлу та Шпиці.

У наступні роки було побудовано притулки для туристів в урочищі Завоєля, на полонині Гропа (поблизу г. Піп Іван, 1883 р.), під г. Смотрич (1900 р.). Притулок в урочищі Заросляк під Говерлою, побудований у 1879 р., відбудовувався у 1911 та 1927 рр.

У 1884 р. Леопольд Вайгель організував виготовлення та встановлення 56 дороговказів на туристичному маршруті Красний Луг – Говерла – Данець – Шпиці – Піп Іван – Шибений – Зелене [1, с. 182–191].

У 1930-х рр. зусиллями Міністерств освіти та охорони природи Польщі Галичина була вкрита мережею притулків для відпочинку шкільної молоді на 220 ліжок, які в літній період функціонували у Делятині (20 ліжок), Дрогобичі (30), Жаб'ї-Ільці (20), Зелені (10), Косові (20), Кутах (20), Микуличині (20), Надвірній (20), Сколе (20), Станиславові (20) та Яремчі (20) [2, с. 25].

Польське Товариство Татранське (ПТТ) впродовж часу свого функціонування займалося, крім іншого, й будівництвом гірських притулків (схроніск) для туристів [3, с. 35–42].

Цішинський відділ ПТТ мав притулок на Стіжку на віддалі 18 км від залізничної станції Устронь, 8 км – від станції в Яблонкові. Притулок мав 50 ліжок (добова плата – 3 зол.; для членів товариства – 1,5 зол.) та 20 матраців (добова плата – 0,8 зол.). Туристи могли замовити обід вартістю 2 зол.

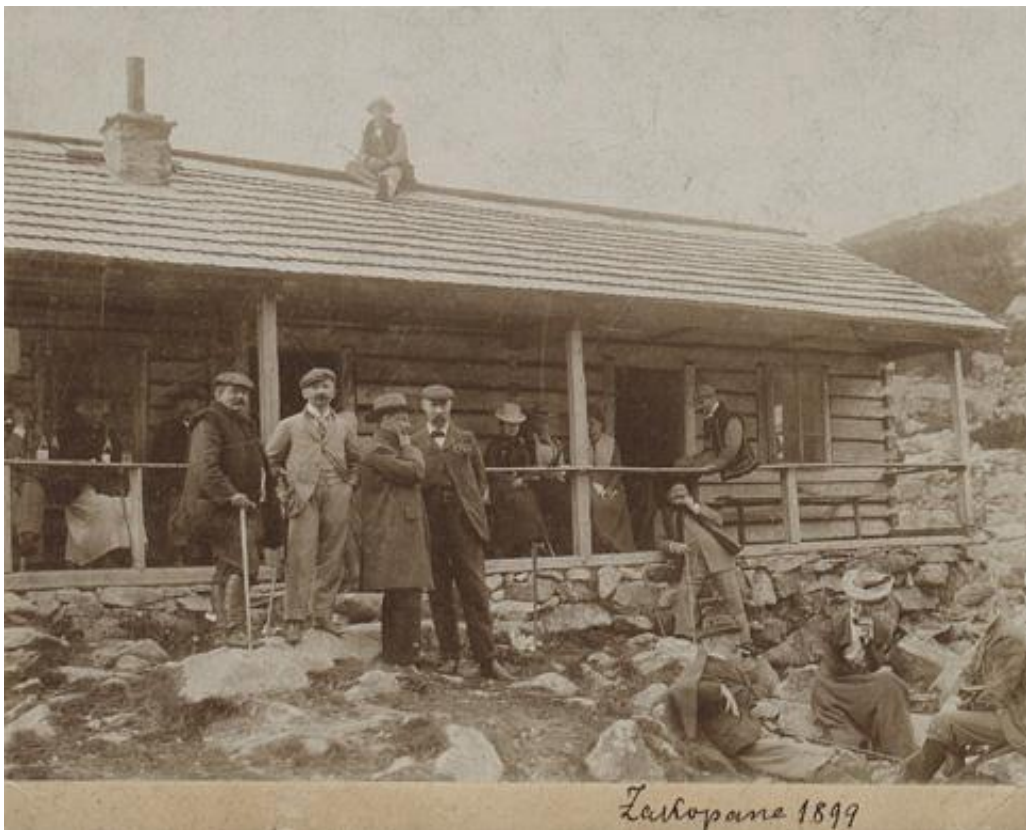

Туристичний притулок у Рафайлові

CZARNOHORA. Schronisko P. T. T. pod Howerlą 1301 m. n. p. m.

Туристичний притулок під Заросляком

Zakopane 1899

Туристичний притулок у Закопане

Притулок у Татрах поблизу Закопане

Притулок на березі Морського Ока поблизу Закопане

Притулок Татранського товариства у вежі замку у Кривче

Притулок Польського краєзнавчого товариства у Ойцові

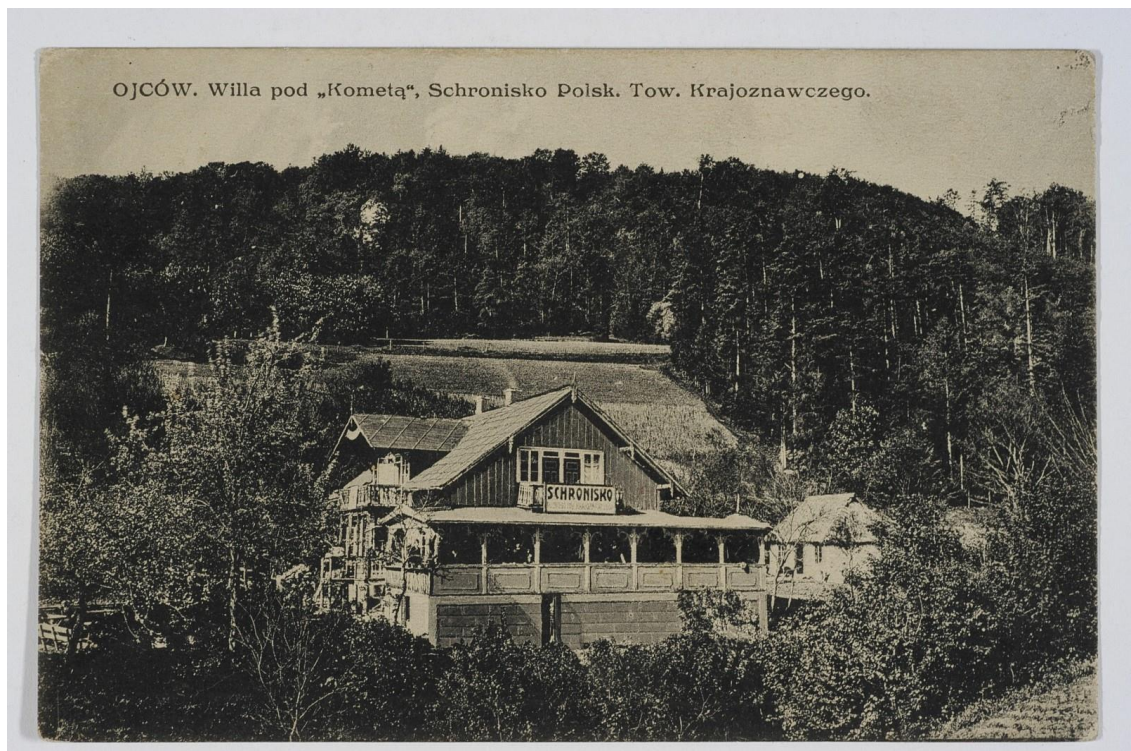
Туристичний притулок під г. Боревка

Туристичний притулок під г. Довбушанка (Добошанка)

Туристичний притулок під г. Кукул (Кукуль)

Притулок Польського краєзнавчого товариства у Ойцові

Туристичний притулок під г. Маришевська у Чорногорі

Туристичний притулок в урочищі Різарня (долина р. Лімниця)

Туристичний притулок під г. Скупова

Туристичний притулок в урочищі Заросляк

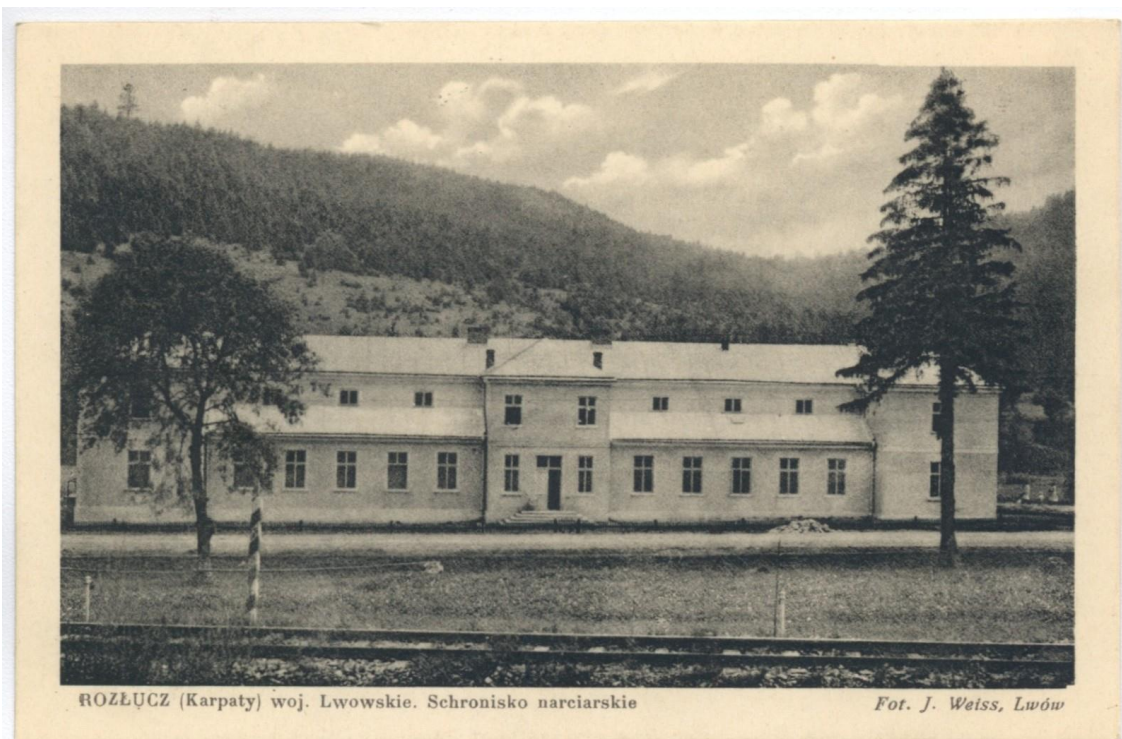
Туристичний притулок у долині ріки Свіча

Туристичний притулок під Вишківським перевалом у долині р. Мізунка

Туристичний притулок на Татарському (Яблуницькому) перевалі

Лижний притулок у Розлучі

Відділ ПТТ у Катовіцах утримував притулок у верхів'ях Вісли на Баранячій Голові, до якого були численні доїзди та піші шляхи з Бельська, Яблункова, Милівки, Радзіхови, Стіжка, Венгерської Гірки, Вільковиць-Бистрої, Вісли, Звардоня, Живця. У притулку було 21 ліжко (0,5–3,5 зол.), однак могло розміститися до 80 осіб, що ночували у спальних мішках. Окрім того, ще 30 місць було у службовому будинку гайового. Вищезгаданий відділ мав у своєму розпорядженні ще: притулок на Рівниці, де було 90 нічліжних місць. Найближчою була залізнична станція Устронь (1,5 год. ходьби).

Відділ у Коломиї обіймав притулок у Ворохті «Чорногірський Дворик», в якому могли заночувати 15 осіб на ліжках та 90 – у спальниках. Вартість доби коштувала від 1,5 (для членів ПТТ) до 2 зол.

Відділ у Львові володів притулком в урочищі Яла, що у верхів'ях р. Лімниці вище Осмолоди.

Притулок мав 25 ліжок з комплектами постель. До притулку можна було добратися з Брошнева лісовою вузькоколійкою фірми Глезінгер (55 км). Добова вартість проживання становила 1,5 (для членів ПТТ) – 2 зол., вартість білизни – 1 зол.

Відділ у Новому Сончі мав притулок, що розташовувався поблизу моста через Дунаєць на автотрасі Кросецька – Щавниця. Там було 12 ліжок (добова вартість – 0,8 (для членів ПТТ) – 1,5 зол.), однак туристи могли переночувати на горищі на сіні (добова вартість – 0,5 зол.). Криницьке відділення Новосончського відділу володіло притулком в Рустку під Криницькою Явориною на віддалі 8 км від вокзалу у м. Криниці. У притулку було 46 ліжок з 25 комплектами білизни і 10 матраців. Вхід до притулку становив 0,2 зол., нічліг у кімнатах – 2 зол., у покоях – 4 зол. Опалювання коштувало 0,5 (в номері) – 1 (у покоях) зол. Члени ПТТ мали 50 % скидку, їх дружини – 25 %, школярі – 50 % (спання лише на матрацах).

П'єнінський відділ у Щавниці мав притулок ім. Сенкевича на полонині Перехід під Скелями, що мали назву Риглі чи Зав'язи. На той час (1930 р.) притулок було лише споруджено і не обладнано засобами для нічлігу.

Відділ ПТТ у Станиславові утримував притулок на Заросляку під Говерлою на віддалі 22 км від залізничної станції Ворохта. У притулку було 41 ліжко (однак міг прийняти до 100 туристів з спальниками), кухня та буфет (для членів ПТТ була 20 % скидка). Вартість проживання становила 4 зол., а для членів ПТТ й інших туристичних товариств – 2 зол. без білизни.

Відділ у Варшаві мав притулок на Ясенівій Полянці в Татрах, яке могло прийняти одночасно до 120 туристів для ночівлі на ліжках. Вартість – 2 зол./добу; при ночівлі у загальній кімнаті – 1,5 зол. (для членів ПТТ – 1 зол.). Притулок мав теплу і холодну воду, нові набори постелі, ванни, ресторан і буфет.

Закопанський відділ володів притулком у Долині П'яти Польських Озер, який міг прийняти до 50 туристів (25 ліжок та 25 матраців). Вартість проживання становила 1,8 (для членів ПТТ) – 3,8 зол./добу.

Відділ у Живцю мав два притулки: на Баб'їй Гурі (1200 м н.р.м.), місткістю 60 осіб, з яких половина могли ночувати на ліжках (1–2 зол.) та матрацах (0,5–1 зол.); в Корбілові під Пільським, де було 16 ліжок (ціни такі ж, як і в Баб'їй Гурі).

Лижна секція ПТТ у Закопане мала два притулки, які могли одночасно прийняти по 15 туристів: на Пишній Полянці та в Хохоловській Долині. Головний відділ у Закопане мав нічліжний «Татранський Палац» у Закопане, де для послуг туристів було 40 ліжок і 20 матраців (добова вартість 1,5 (для членів ПТТ) – 2 зол.). Крім цього, цей відділ утримував притулок у Розтоці на 20 ліжок та 30 матраців (добова вартість 1,8 (для членів ПТТ) – 2,5 зол.).

Краківський відділ ПТТ побудував і утримував притулок біля озера Морське Око в Татрах. У притулку було 18 покоїв на 63 ліжка, зокрема: 3 покої по 5 ліжок, 2 покої по 3 ліжка, 4 покої по 4 ліжка, 7 покоїв по 2 ліжка і 2 покої по 6 ліжок. Притулок мав також 5 вілл і навіс, де могли переночувати ще 60 осіб.

Заклади розміщення активних туристів на Станиславівщині. Не останню роль у всезростаючій популярності відпочинку відігравали ціни, які були найнижчими в Польщі. Якщо до 1931 р. у всьому Станиславівському воєводстві було тільки 6 притулків, то на 1937 р. лише на відрізок від Климця до Білого Черемошу їх функціонувало уже 27 [6, арк. 24]. Зокрема, в околицях Ворохти туристи могли зупинитися на нічліг в притулках на Заросляку (180 місць), біля гори Татарської (50 місць), під Кострицею (80 місць), на Марічейці (60 місць) та під Попом Іваном (50 місць).

Притулки зводилися за сприянням туристичних товариств. Так, лише в 1936 р. польське товариство «Приятелі Гуцульщини» загосподарювало притулки під горою Піп Іван та на Костриці, Карпатське товариство лижників – під Марічейкою, через Косівський відділ Товариства Татранського зведено чотири притулки на хребтах гір вздовж Чорного Черемоша [7, арк. 6]. На побудову притулків використовували пожертви членів названих товариств, а також кредити під невеликий процент надавали банки. У середині 1930-х рр. широкого розвитку набули так звані літні табори, які започатковані ще у 1850-х рр. В основному такі місцевості розміщалися в долинах Пруту, Черемошів, Рибниці та Пістиньки [5, арк. 32].

З метою гігієни, запобігання захворювань як серед місцевого населення, так і дачників, товариства «Приятелі Гуцульщини» та «Карпати Східні» проводили конкурси «Чиста хата». В ході конкурсу послані товариством інструкторки спочатку навчали місцеве населення як дешевим коштом вести домашнє господарство, підтримувати чистоту в домі і на обійсті, а потім перевіряли побутові умови в будинках, господарі яких хотіли приймати у себе гостей. Також ці будинки кваліфікувалися спеціальною курортно-дачною комісією.

Принагідно зазначити, що кожен заклад розміщення та харчування знаходився під опікою санітарного лікаря. Він здійснював санітарний контроль за пансіонатами, магазинами, робив обхід будинків, призначених до винайму, берегів рік і потоків, звертав увагу на утримання криниць, смітників. Щодо смітників в подвір'ї, то вони повинні були бути виготовлені з оцинкованої бляхи, ємкістю 100–150 л, щільно закриватися. Перед настанням літнього відпочинкового сезону санітарний лікар стежив за впорядкуванням місця для торгівлі, щоб продукти споживання були убережені від дощу, пилюки, хвороботворної інфекції, також під постійним санітарним контролем були і самі продукти харчування.

В дачних місцевостях велика увага приділялася впорядкуванню пляжів. Поруч з пляжем повинен бути кіоск, де можна було б придбати холодні напої, цигарки, листівки, туалетне приладдя, продукцію народних промислів. На пляжі відпочивальникам надавалася можливість скористатись парасолями, вагами. Неподалік розміщувались лазні з душами та ваннами з теплою і холодною водою [5, арк. 27].

У зв'язку з розвитком матеріальної бази туризму, створювалися нові робочі місця для місцевого люду. Однак задля підвищення рівня обслуговування у закладах розміщення та харчування була потреба у кваліфікованому персоналі. Підготовкою кадрів для готелів та пансіонатів займалися спеціальні трьохмісячні курси в Моршині. Там окремо проводилася робота з власниками цих закладів, а окремо навчали покоївок, кельнерів та кухарок [5, арк. 45]. У 1937 р. у Ворохті організували курси для навчання гірських провідників. З курсантів створили секцію гуцульських провідників, по закінченню підготовки вони отримували свідоцтва, карти, компаси та інше необхідне приладдя. Готувалися інструктори з лижного спорту, які потім, в свою чергу, проводили заняття з лижниками-початківцями.

Як бачимо, у міжвоєнний період у Галичині, особливо на Гуцульщині, створено значну мережу туристичних установ, які дозволяли приймати сотні тисяч туристів.

У ті ж роки була розроблена чотириступенева класифікація туристичної рекреаційної цінності повіту. До першої групи зараховано Розлуч і Сянки до другої – Турку, Бориню, Верхню Соколівку, до третьої – Комарники і Явору, до четвертої – Івашківці, Верхне Висоцьке та Ільник. Однак, порівняно зі Станиславівщиною, навіть зі Сколівщиною, цього було недостатньо, оскільки гірську частину останніх вкрила густа мережа туристських баз, навіть готелів. Зокрема, на Сколівщині виникли турбази у Славську, Бескиді, Климці, туристичні маршрути були у 15 місцях, не рахуючи готелів. Всього, напередодні Другої світової війни із 78 притулків для туристів у Польщі, 47 знаходилися на теренах Східних Карпат. Створена мережа притулків дозволяла тисячам туристів пізнавати ці дикі та безлюдні гори. Розгалужені гірські пасма, глибокі і досить заліснені долини, розмаїття переплетень стежок ускладнювали орієнтування і не могли забезпечити безпеку подорожі. Звідси випливало, що, в порівнянні з 1936 р., у 1937 р. число туристичних притулків ПТТ збільшилася в 13 разів. Кількість ліжко-місць збільшилася за 1937 р. на 293, у тому числі в Татрах – на 20, на Заході Бескидів – на 112, у Східних Карпатах – на 91 і за її межами Карпат – на 70 місць. На кінець 1938 р. відділи ПТТ уже володіли 42 притулками та туристичними базами (табл. 1) [4, арк. 23].

Таблиця 1

**Туристичні притулки та місця для ночівлі туристів
на теренах Станиславівщини**

Місце розташування	Рік зведення	Опис
<i>Горгани</i>		
Торунський перевал	1936–1938	28 місць для нічлігу
Долина Свічі	1932	10 кімнат (17 ліжок), 2 зали
Долина Молодої	1936–1938	
В ур. Яла (Різарня)	1926–1927	25 місць для нічлігу
Під Боревкою	1930–1931	2 притулки: зимовий на 16 осіб та літній на 30 осіб
На Рущині	1936–1938	22 місця на ліжках
У долині Бистриці	1935	
Під Стеришорою (Чорною Кливою)	1937	
На Пасічному Верху	1937	
На полонині Нижній під Довбушанкою	1937	можливість нічлігу взимку для 20 осіб, влітку – 40 осіб
При кляузі Зубринки під	1936–1938	60 місць для нічлігу

Довбушанкою		
На полонині Бараня під Хом'яком	1937	
На Яблуницькому перевалі	1932–1934	50 місць для нічлігу
У Ворохті	1925–1928	30 місць
Під Кукулом	1939	105 місць, електрика, центральне опалення, душ, каналізація, телефон
На Заросляку	1879–1881, 1911–1912, 1923–1927	120 місць для ночівлі, душ, електричне освітлення, телефон
На полонині Гаджина	1878, 1938	приватний притулок на 15 осіб
На Маришевській	1936	75 місць для нічлігу
Під Смотричем	1934	
Чивчинські гори		
У Буркуті	1937–1939	на 80 місць для ночівлі
Під Копілажем	1930-і	приватний притулок
На Попадинцю	1935	
На Фуратику	1930-і	
Гринявські Полонини		
На Масному Прислупі біля Баби Людової	1935	
На Скуповій	1935	
У районі Жаб'я		
У Слупейці	1892	
В Ільцях	?	нічліжні бази в приватних садибах

Література та джерела

1. Нестерук Ю. З історії рекреаційного природокористування у Чорногорі та шляхи його оптимізації в сучасних умовах / Ю. Нестерук, І. Рожко // З історії вітчизняного туризму : Збірник наукових праць. – К., 1997. – С. 182–191.
2. Gąsiorowski H. Przewodnik po Beskidach Wschodnich / H. Gąsiorowski. – Lwów- Warszawa, 1933. – Tom I. – Cz. 1. Bieszczady. – S. 25.
3. Skorowidz Hotelowy Rzeczypospolitej Polskiej : Spis hoteli, pensjonatów, zajazdów, sanatorjów, lecznic i t. d. – Kraków : Nakładem Towarzystwa wydawniczego «Polski Znicz», 1930/1931. – Rocznik 2. – S. 35–42.
4. ІФОДА, ф. 368, оп. 1, од. зб. 44, арк. 23.
5. ІФОДА, ф. 369, оп. 1, од. зб. 17, арк. 32–45.
6. ІФОДА, ф. 370, оп. 1, од. зб. 15, арк. 24–27.
7. ІФОДА, ф. 370, оп. 1, од. зб. 30, арк. 6.